

Türkiye ve Ekonomisi

Refet S. Gürkaynak

Türkiye ekonomisi diye Türkiye'den bağımsız bir vakıa yok. Türkiye'de ne oluyorsa ekonomisinde de o oluyor. Düşünmemizi ve konuşmamızı kolaylaştırdığı için Türkiye ekonomisinden, genel olarak iktisattan kendi başına bahsediyoruz ancak iktisadi hayat hayattan ayrılamıyor.

Türkiye ekonomisinde işler, Türkiye'de işler iyi gitmediği için iyi gitmiyor. Bu bağ son derece bariz de olsa, geçtiğimiz 15 yılda alıştığımız “en azından ekonomi tıklarında” “ama ekonomi iyi gidiyor” konuşması Türkiye'den kopuk bir ekonomi düşüncesi yaratmış olduğu için şimdi yeniden öğrendiğimiz bir birliktelik. Bugün olan, ekonomideki gelişmelerin ülkedeki diğer gelişmelere yakınsamasıdır.

TÜİK'in eski milli gelir serileriyle zaten yavaşlamakta olan üretim ve gelir artışının iyice yavaşladığını, yeni seriler ile ise büyümenin aniden yavaşladığını görüyoruz. Yakın geçmiş konusunda ayrışmalar da iki seri de bize büyümenin kuvvetle tökezlediğini söylüyor. Milli gelir istatistiklerinin söylediğini hükümetin sessizliğinde duymak da mümkün. Eskidekinin aksine artık hükümet kendi reklamını ekonomi üzerinden yapamadığı için güvenlik üzerinden yapma çabasında.

Şu anda iktisadi sorunların derin olduğu herkes tarafından kabul görmekte birlikte, bu sorunların kaynağı, ne zaman, neden ortaya çıktıkları tartışma konusu. Mesele dış mihraklar

ya da faiz lobisi değildir. Zamanlama da manidar değildir. On yıldır bir iktisat programı olmayan, üç yıldır daimî seçim döneminde olan, iktidarın güvenlik üzerinden oy devşirmeye çalışması için güvenlik sorunu olması gereken ülkede şaşkırtıcı olan işlerin iyi gitmesi olur. Türkiye’de bu uzun süre bizi şaşkırtarak oldu da.

2008/9 krizi sonrasındaki küresel likidite artışı, bizim gibi tek meziyeti o anda krizde olmamak olan ülkelerin dış borç ile harcamayı körükleyebilmelerine izin verdi. Bu likidite bolluğunun bu kadar uzun sürmesini beklemiyorduk ancak sürdü. Şimdi ABD’de başlayarak yurtdışında likidite eski bolluğunu kaybederken büyüme de iktisadi temellerin olması gerektiğini söylediği yere dönüyor.

Bu yazıdan bir şey hatırlayacaksanız şunu hatırlayınız: bir ülkede gelir ve üretim tanımı gereği aynı şeydir ve üretim bazı insanların, bazı araç gereci, bazı beceriler ile kullanmalarıyla yapılır. O insanlara emek, araç gerece sermaye, becerilere beşerî sermaye diyoruz. Sığ ancak doğru bir analizle iktisadi temellerimiz bunlar. Bunun üzerine bölüşüm tartışıyoruz ancak birçok zaman üretmediğimiz değeri bölüşemeyeceğimizi ihmal ederek tartışıyoruz. Türkiye’de ortalama gelirin neden düşük olduğunu ve artık artmıyor olduğunu anlamak için emek, sermaye ve beşerî sermayeye bakmak elzem.

Emek bahsinde yıllardır aynı konu öne çıkıyor: kadınların iş gücüne katılımı düşük olması. Çalışma yaşındaki kadınların üçte ikisi çalışmadığı gibi iş dahi aramıyor. İş gücüne katılan kadınlar arasında da işsizlik erkeklere nazaran çok daha yüksek. Bunun nedenlerinden biri kadınları erkeklerden farklılaştıran mevzuat. Kadına verilen annelik izni işveren için bir

maliyet, buna muadil bir babalık izni olmadığı sürece işveren erkek istihdam etmeyi kadın istihdam etmeye tercih edecek.

İş gücüne katılım eksikliği ve özellikle kadınların iş gücünden uzak durmaları Türkiye’de öteden beri iyi bilinen ve çok yavaş da olsa iyileşmekte olan hususlar. Bu Türkiye’deki ortalama gelir ve üretim düşüklüğünün önemli bir nedeni de olsa, büyüme hızının şimdi neden düştüğünü açıklamıyor.

İkinci önemli unsur sermaye. İnsanların kullandıkları araç gereç daha çok ve daha iyi oldukça yaptıkları üretim de daha çok oluyor. Türkiye’de inşaat dışı yatırım yakın dönemde hızla yavaşladı. Bu da şaşırtıcı değil. İmar değişiklikleriyle yaratılan inşaat rantına muadil getirisi olacak üretken yatırım yapmanın zorluğu sermaye oluşumunu zaten yavaşlatıyordu. Bunun üzerine gelen kur riski, siyasi riskler, müsadere riski, ülkede bir adalet sisteminin olmayışı yatırımları iyice yavaşlattı.

Türkiye’de yaşayan insanlar burada yaşamakla şu anda tavanı delmiş olan ülke riskini zaten alıyorlar. Dolayısıyla bu kelimeler ile düşünmeseler de risklerini dağıtmak için birikimlerinin mümkün olduğunca içerideki değil dışarıdaki risklere maruz olmasını istiyorlar. Birçok şirket ve insan için bu döviz almak demek. Böyle bakınca Türkiye’de yerleşiklerin ülke içinde sabit sermaye yatırımı yapmaktansa döviz tutmayı seçmelerini anlamak zor değil. Doğrudan yabancı yatırımların--yabancıların Türkiye’de fiziki sermaye birikimini artırmalarının--da kur nedeniyle çok ucuzlamasına rağmen düşük olduğunu görüyoruz. Memlekette ne olduğunu, olabileceğini, bizler anlamazken yabancıların uzak durmaları da şaşırtıcı değil.

Beşerî sermaye Türkiye’de “eğitim şart” başlığı altında geçiyor. Mektepli de alaylı da olsa çalışan insanın bazı becerileri edinmesi üretim yapması için şart. Burada eğitim sistemimizin zavallılığı ortaya çıkıyor. Zaten çok kötü olan eğitim sistemimizi yakın geçmişte iyice beter bir hale getirdik. Bunu PISA gibi uluslararası yetkinlik ölçme sınavlarına Türkiye’den katılan öğrencilerin başarısızlıkları da gözler önüne seriyor. Dağılımı bozmak pahasına ortalamayı yükselten bir avuç okula da proje okul adı altında el konulması ülkede kazara da olsa iyi eğitim almayı iyice zora soktu. Bunun rektör atamalarıyla başlayan üniversite ayağı da KHK’lar ile atılan kalifiye akademisyenler ile devam ediyor.

Beşerî sermaye sorununun kötüleşmesini en azından Gezi protestolarına kadar geri götürmek gerekir. Bu dönemde sokakta olan insanların Türkiye’nin görelî olarak iyi eğitilmiş insanları olduklarını biliyoruz. Bu insanların bu sırada maruz kaldıkları ağır şiddet dinmeyerek devam etti, şimdi kendini KHK’lar ile üniversitelerin boşaltılmasında gösteriyor. Zaten bir avuç olan birikimli insanını sopayla kovalayan ülkede beşerî sermaye zaafî olması elbette olağan.

Yukarıda aktardıklarım hiç kimse için beklenmedik ya da şaşırtıcı değil. İşin özü de burada: Türkiye ekonomisinde şu anda gördüklerimiz beklenmedik ya da şaşırtıcı değil. Bu yolun geldiği yer burası. Ne kadınların iş gücüne katılmayışı için ne eğitim sistemimizin felaketi, eğitilmiş insana edilen eziyet için ne güvenlik ve siyasi risklerimiz ne de yeniden ortaya çıkan müsadere riski için faiz lobisi, dış mihrak vb. suçlamak mümkün.

Bu bahsedilenler, iktisadi temeller, yapısal koşullar. Yapısal reform bunları değiştirecek işlere deniyor. Bu konuda hiçbir hareket olmadığını görüyoruz. Bunlar zor, planlama gerektiren, kısa

vadede maliyetli, uzun vadede çok faydalı işler. Bir haftada yazılmış, seneye büyümeyi artıracığı söylenen, yüzlerce maddelik reform paketleri işin yapılmayacağını ta baştan gösteriyorlar.

Yapısal reform yapılmazken uygulanan iktisat politikaları neler? Türkiye’de şu anda sadece talep artırılarak geçici bir refah hissi oluşturulmaya çalışılıyor. Talebi artırmanın bir kısmı, bir yandan da göz boyamaya yarayan, büyük inşaat projeleri. Bu projelere verilen döviz üzerinden ciro garantileri, projeleri inşa eden şirketlerin borçlarına getirilen Hazine garantileri bugün bütçede etkilerini göstermiyorlar ancak ileride önce bütçe açığı, ardından daha az kamu hizmeti, daha fazla vergi olarak kendilerini hissettirecekler.

Diğer taraftan örtülü ödeneklerden yapılan harcamalar, genel kamu harcamaları büyük hızla artırılarak talep yaratılmaya çalışılıyor. Türkiye’de bugün hafif bir talep açığı olsa da yukarıdaki bahis esas sorunun talep eksikliği değil üretim kapasitesi eksikliği olduğunu söylüyordu. Dolayısıyla bu tür bir talep artışının sonucu, son yıllarda devamlı gördüğümüz gibi, enflasyon ve cari açık olmak zorunda.

Talep kontrolünden bahsederken asli işi bu olan ancak bundan başka her bağlamda hakkında konuşulan Merkez Bankası’na da bakmak gerek. Ülkenin genel haline uygun olarak Merkez Bankası da büyük bir baskı altında. MB özelinde bu baskı kendini düşük faiz zorlamasında gösteriyor. Hala iyi merkez bankacılığının ne gerektirdiğini bilen MB adını koymadan faiz yükseltmek için yaptığı işlemlerle para politikasının anlaşılmasını zorlaştırıyor ve bu anlaşmazlık da politikanın etkinliğini azaltıyor. Buradaki esas mesele uluslararası krizden beri her türlü

İktisat politikasının Merkez Bankası'ndan beklenir hale gelmesi ve bu birbiriyle çelişen işleri, hem de elindeki tek araç olan faizi de serbest kullanamazken, MB'nin yapmasının imkânsız olması.

Hülasa, olan şu: Yapısal sorunlarımız iyiye değil kötüye gidiyor. Konjonktürel İktisat politikalarında maliye politikası ipi salmış durumda, para politikası üzerindeki baskı nedeniyle işini çaktırmadan, çaktırmadan yapılacağı kadar yapabiliyor. Biz de üretemeyen bir ekonomiye kamu harcaması zoruyla talep yaratılırsa olacak olanı görüyoruz: enflasyon ve cari açık.

Makroiktisadi ülkede olup bitenden bağımsız, İktisat politikasını konjonktürel politika, konjonktürel İktisat politikasını da sadece para politikası sanmamak gerek. Bütün İktisat politikasının Merkez Bankası'na ihale edilmesi, işin kendisini de üzerinde yapılan tartışmayı da zehirliyor. Standart para ve maliye politikaları ile Türkiye'de yapılabilecek işler var. İktisat politikası belirsizliği azaltılabilir, enflasyon düşürülebilir. Ancak daha hızlı büyüme, Türkiye'nin yüksek gelirli, müreffeh bir ülke olması sadece İktisat politikası işi değil, sadece para politikası işi hiç değil.

Türkiye ekonomisi Türkiye'nin bugünkü normalini yansıtıyor. Yaşamının bu kadar zor olduğu ülkede üretim yapmak elbette çok zor. Türkiye bir bütün olarak rahatladığı zaman ekonomisi de rahatlayacak. Üzerinde konuşmak, değiştirmek gereken Türkiye ekonomisi değil, Türkiye.